

Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека

*Славні уродженці
Тернопільщини*

Методично-бібліографічні поради

Тернопіль — 2010

УДК 023
ББК 78.381.2
С–47

Підготувала: Л. М. Козачок, головний методист
науково-методичного відділу ТОУНБ

Бібліографія: Н. Ф. Луговська, провідний бібліотекар
відділу краєзнавчої літератури та бібліографії ТОУНБ

Редактор: О. М. Раскіна

Комп'ютерний набір: Л. М. Козачок, головний методист
науково-методичного відділу ТОУНБ

Комп'ютерна верстка: В. І. Раківський, завідувач відділу автоматизації
та механізації бібліотечних процесів ТОУНБ

Відповідальний за випуск: В. І. Вітенко, директор ТОУНБ

С47 Славні уродженці Тернопільщини : метод.-бібліогр. поради / Терноп. обл. універс. наук. б-ка, наук.-метод. від. ; підгот. Л. М. Козачок ; ред. О. М. Раскіна. — Т., 2010. — 36 с.

З нагоди відзначення ювілейних дат славних уродженців Тернопілля, зокрема Івана Пулюя, Степана Балея, Володимира Кучера, Миколи Мельника, пропонуємо методично-бібліографічні рекомендації, які допоможуть вам у підготовці та проведенні заходів для вшанування пам'яті наших талановитих учених-природодослідників і винахідників.

Видання розраховане на бібліотечних працівників ЦБС області, а також для широкого кола користувачів.

УДК 023
ББК 78.381.2

Вступ

Науки виникають не самі по собі. Вони з'являються внаслідок необхідності вирішення тих чи інших проблем, що постають у процесі еволюції. Сьогодні науково-технічний прогрес торкнувся практично всього людського буття. Тисячі геніальних учених присвятили своє життя розкриттю загадок навколишнього світу й підняттю цивілізації на сучасний рівень. І цей процес триває, наші знання розширюються й поглиблюються.

У даному виданні, ми не намагаємось перелічити всіх дослідників та їх відкриття, бо для цього був би потрібен не один том, а лише згадаємо декотрі імена, пов'язані з нашим краєм, адже Тернопільщина щедра на таланти... Вона подарувала людству цілу плеяду геніальних співаків і композиторів, поетів і письменників, учених і винахідників. Та через ряд історичних обставин, часом драматичних, а іноді й трагічних, їм доводилось збагачувати скарбницю знань нашої цивілізації, перебуваючи далеко за межами рідного краю, і тому на отчій землі їх талант не завжди був належно оцінений і визнаний. Як, цілком справедливо, зазначив президент Міжнародної асоціації українців, відомий український критик Іван Дзюба, «конче потрібно повернути Україні імена великих діячів, митців та вчених, «привласнених» іншими культурами».

За останні роки стараннями окремих дослідників і подвижників поступово стають відомими незаслужено забуті й штучно вилучені імена літераторів, істориків. Але вже так повелося, що про талановитих письменників-земляків ми знаємо набагато більше, ніж про вчених-природодослідників і винахідників. А серед них було чимало таких, чиїми відкриттями гордиться весь світ. Варто лише згадати загально визнане у світовій науці ім'я відомого фізика Івана Пулюя, першовідкривача катодних променів, попередника Вільгельма Рентгена, за інженерною універсальністю його можна порівняти з Едісоном.

Серед дійсних членів Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка були: фізик-теоретик Володимир Кучер (квантова механіка, квантова статистика); доктор філософії, доктор медицини, професор Степан Балеї, роботи якого, написані переважно в 30-х роках, досі використовуються як підручники у вищих навчальних закладах Польщі; учений-природодослідник

і педагог Микола Мельник, який у нелегких умовах його епохи намагався дати українським дітям підручник рідною мовою, та багатьох інших славетних галичан, котрі наприкінці ХІХ — початку ХХ століття працювали за кордоном і користувались неабияким авторитетом серед науковців.

У запропонованих методично-бібліографічних порадах подано короткі відомості про маловідомі сторінки життя та діяльності замовчуваних учених-природодослідників, наших земляків, чий внесок у світову та європейську науку важко переоцінити.

У процесі роботи над посібником використано літературу з фондів Тернопільської ОУНБ, а також матеріали з мережі Інтернет.

Більш детальну інформацію про науковців можна знайти у фондах:

- науково-технічної бібліотеки Тернопільського національного технічного університету ім. Івана Пулюя (<http://library.tstu.edu.ua/>);
- наукової бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка (<http://www.tnpu.edu.ua/php/library>);
- Тернопільського обласного краєзнавчого музею;
- Державного архіву Тернопільської області;
- Тернопільської обласної бібліотеки для молоді (www.yl.edu.te.ua)

а також пошукових системах мережі Інтернет:

- Google (<http://www.google.com.ua>);
- Meta (<http://meta.ua>);
- Ukr.net (<http://ukr.net>);
- Яndeks (<http://www.yandex.ru>);
- Yahoo! (<http://www.yahoo.com>);
- Rambler (<http://www.rambler.ru>).

*Від подільського містечка до вершин науки
(до 165-річчя від дня народження)*

Іван Пулюй

(2. 02. 1845 — 31. 01. 1918) —

**видатний учений-фізик, електротехнік,
винахідник, громадський діяч**

Нема більшого гонору для інтелігентного чоловіка, як берегти свою і національну честь та без нагороди вірно працювати для добра свого народу, щоб забезпечити йому кращу долю

Іван Пулюй

Якщо малювати портрет Івана Пулюя широкими мазками, то він постане перед нами як фізик, електротехнік, публіцист, перекладач Біблії та громадсько-політичний діяч. Але в кожній із цих галузей він проявив себе, як різнобічна особистість із поглядом у майбутнє. Його творча спадщина вражає різноманіттям. Серед багатьох винаходів І. Пулюя слід, передусім, виділити оригінальний метод визначення механічного еквівалента теплоти, прилади для демонстрації фізичних явищ, радіометри, фосфоресцентні лампи, які послужили прообразом Х-променевої (рентгенівської) трубки, що дозволили отримати найякісніші на той час знімки, телетермометри, освітлювальні лампи, а також винаходи з електротехніки й телефонії.

Ушановуючи пам'ять Івана Пулюя, звертаємо вашу увагу на хронологічні матеріали про життя та діяльність великого вченого.

Народився Іван Павлович 2 лютого 1845 року в Гримайлові, тепер Гусятинського району Тернопільської області, у сім'ї заможних міщан Павла Пулюя та Ксенії Бурштинської. Батько був певний час бургомістром містечка, людиною освіченою й авторитетною серед населення.

У 1856 році батьки віддали його до класичної гімназії в Тернополі, куди він часто добирався пішки, долаючи відстань понад сорок кілометрів. Під час навчання найбільший хист юнак виявив до фізики та математики, мав феноменальну пам'ять на цифри.

Закінчив гімназію в 1864 році з відзнакою й вступив на теологічний факультет Віденського університету. Одночасно відвідував лекції з математики, фізики, астрономії. Ці науки настільки захопили його, що після закінчення курсу богослов'я він відмовився від сану священника й обрав, у супереч волі батьків, скромне звання студента філософського факультету Віденського університету.

У 1869 році І. Пулюй записався на фізико-математичну кафедру філософського факультету, заснував і брав активну участь в українському товаристві «Січ», яке використовувало різні форми роботи: від культурно-пропагандистської праці до обговорення нових книг.

У 1872 році завершив навчання та деякий час працював асистентом кафедри експериментальної фізики Віденського університету.

У 1873—1875 роках Іван переїхав до Фіуме (тепер — Рієка в Хорватії), де працював асистентом-викладачем кафедри фізики, механіки та математики Військово-морської академії. Успішно займався науковою роботою, піднімав авторитет фізичної лабораторії. Восени 1875 року він переїхав до Страсбурга (Німеччина), щоб в університеті вивчати нову галузь — електротехніку. Там у цей час працював Рентген. Два роки напруженої праці принесли нашому землякові вагомі успіхи.

1877 рік — захистив із відзнакою дисертацію й здобув учену ступінь доктора філософії (спеціалізація з фізики).

Згодом повернувся до Відня, де отримав звання приват-доцента, читав лекції з нового на той час предмета — молекулярно-кінетичної теорії теплоти. Через матеріальну скруту Іван Пулюй переорієнтував тематику своїх досліджень. Він почав працювати над проблемами нової фізичної науки — електротехніки, яка в подальшому матиме широке практичне застосування. За винахід і конструкцію вакуумної лампи, яка в історію увійшла як Пулюєва лампа, у 1881 році на міжнародній виставці в Парижі здобула срібну медаль. Великою його заслугою було створення в Празі першої в Європі електростанції, що працювала на змінному струмі, і запуск кількох електростанцій на постійному струмі в Австро-Угорщині.

1882 рік — займав посаду технічного директора електротехнічного бюро у Відні, потім — технічного консультанта однієї

з промислових електротехнічних фірм і директора фабрики електроламп власної конструкції.

1884 рік — професор експериментальної й технічної фізики Німецької вищої технічної школи в Празі, де й продовжував працювати аж до 1916 року. Тут Іван Павлович активно займався громадською та добродійною діяльністю, зокрема в 1901 році організував спілку «Українська громада». Ним було створено «Фонд Пулюя», роль якого полягала в допомозі бідним українським студентам, які навчалися в празьких закладах. Цей фонд проіснував до 1939 року.

2 жовтня 1884 року сталися значні зміни в особистому житті професора. 39-річний І. Пулюй одружився зі студенткою Катериною Стозітською. Доля звела їх під час проведення досліджень і розробки нових електричних ламп, де молода студентка пожертвувала своєю розкішною косою для виготовлення ниток розжарювання. Він дуже любив свою сім'ю, багато уваги приділяв вихованню дітей. Пані Катерина пережила свого чоловіка на 27 років, зберігаючи світлу пам'ять про цю чудову, велику людину.

За невичерпний, різносторонній науковий потенціал, веселу вдачу, красномовство Іван Пулюй користувався неабияким авторитетом серед учених, громадських діячів, промисловців. Приятелював з Альбертом Ейнштейном під час його викладацької роботи в Празькому університеті.

Усе його творче життя було націлене на розв'язання проблем, які перебували на першому місці фізичної науки й технічного прогресу: у 70-х роках це була молекулярна фізика, на початку 80-х — катодні промені, протягом останніх двадцяти років — електротехніка, властивості та природа рентгенівських променів. І. Пулюй — автор близько 50 наукових та науково-популярних праць, опублікованих на сторінках авторитетного європейського видання «Повідомлення Віденської Імперської Академії Наук». Чотири статті видрукував українською мовою в матеріалах Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка.

Також заслуговують уваги його науково-популярні книги українською мовою «Непропаща сила» та «Нові і перемінні звізди», які побачили світ декількома виданнями у Відні та Львові. У них автор у доступній формі намагався пояснити читачеві, що нові та змінні зорі не мають нічого спільного з надприродними явищами, що ці космічні процеси

підпорядковуюються тим же законам, які наука відкрила на Землі. Поряд із цим, він виступав за створення українського університету у Львові, публікував статті на захист рідної мови, засуджував випадки австрійських властей під час аграрних страйків у Галичині в 1902 році. У роки Першої світової війни закликав відродити українську державність, близько 30 статей і брошур надрукував на підтримку української нації. Володіючи 15 мовами, у співавторстві з Пантелеймоном Кулішем та Іваном Нечуєм-Левицьким переклав українською мовою «Біблію». Високу оцінку цій праці дав Іван Франко в «Поемі про створення світу»: «Отсю книгу (вона дуже дешева) повинна мати кожна читальня і кожний поодинокий чоловік».

Останньою публікацією Івана Пулюя була книга німецькою мовою «Україна та її міжнародне політичне значення» (1915).

У 1916 році вчений отримав пропозицію зайняти посаду міністра освіти, однак через поганий стан здоров'я змушений був відмовитися від неї й цього ж року вийти на пенсію.

Помер Іван Павлович Пулюй 31 січня 1918 року. Його поховали в Празі, на Мальвазіанках, де через 27 років знайшла вічний спочинок його дружина Катерина. Згідно з останнім побажанням небіжчика, його останки мають перевезти до Гримайлова й захоронити біля могили батьків.

На його честь встановлено меморіальні таблиці у Відні та Празі, видано присвячений його пам'яті 27 том «Збірника Математично-природописно-лікарської секції Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка» із вступною статтею Р. Цегельського «Д-р Іван Пулюй як науковий дослідник». Відрадно, що постать професора Пулюя зустрічається в романі Р. Іваничука «Шрами на скалі».

Аж до 1989 року ім'я великого земляка замовчувалось. Але історія ставить усе на свої місця, і добра слава видатного вченого вимагає нових зусиль у справі його популяризації серед широкого загалу громадськості. Цьому сприяли газетні публікації про І. Пулюя в 1958 та 1968 роках. Їх автор — професор Львівського університету М. Чайковський, який особисто знав відомого фізика. У Гримайлові, де він народився, встановлено пам'ятник, а також пам'ятну дошку з барельєфом ученого на фасаді приміщення колишньої Тернопільської гімназії. Випущено ювілейні марку та конверт.

До 165-річчя від дня народження в Тернопільському національному технічному університеті ім. І. Пулюя відкрили музей видатного вченого. А Національний банк України презентував пам'ятну срібну монету із серії «Видатні особи України», номіналом 5 гривень, на реверсі якої зображено портрет науковця.

Тираж монети 5000 тисяч штук, більша частина яких передана на Тернопільщину.

Про нього писали не лише вірші та оди. Йому присвячували дослідницькі статті, наукові трактати. Ми ж лише зараз починаємо пізнавати людину, ім'я якої колись знали у світі більше, ніж зараз знають в Україні.

*Просвітницький сподвижник Галичини
(до 125-річчя від дня народження)*

Степан Балеї
(4. 02. 1885 — 13. 09. 1952) —
психолог, педагог, доктор філософії та
медицини, дійсний член Наукового
товариства ім. Т. Г. Шевченка

Насамперед слід зазначити, що Степан Володимирович Балеї належить двом культурам — українській і польській. У Польщі він працював у період найбільшого піднесення свого таланту, сягнувши високого рівня професійної зрілості. Тут розквітли й виявили себе його чудові здібності організатора науки. У цей час побачили світ його вагомні праці, які неодноразово перевидавалися, відігравали роль підручників у важливих галузях психології та педагогіки. І зовсім несправедливо те, що сучасній українській медицині та культурі С. В. Балеї практично невідомий.

Спогади про С. Балея не змальовують його як такого, хто прагне до борні. Скоріше, це людина скромної вдачі, але невтомної праці, віддана обраному шляху в науці. «Невеликий на зріст, — писав про нього М. Земнович, — скромний у поведінці, ніколи не висувався наперед, скоріше тримався стримано, на узбіччі, неохоче подавав голос у дискусіях, хоча багато мав що сказати. У колі, звичному для нього, у колі своїх співробітників počував себе краще, умів бути ініціативним, охоче визнавав праці інших, безкорисно допомагав їм у роботі».

Народився Степан Володимирович Балеї 4 лютого 1885 року в с. Великих Бірках Тернопільського повіту, нині Тернопільської області, у сім'ї вчителів початкових класів Володимира Балея та Ірени Швейковської.

Закінчивши початкову школу в Микулинцях, якою керував батько, Степан продовжив навчання в Тернопільській гімназії, де одержав свідоцтво зрілості.

З 1903 року здобував освіту на філософському факультеті Львівського університету переважно з фаху філософії та психології, а також слухав лекції з польської літератури. Належав до кращих студентів професора К. Твардовського.

У 1907 році Степан Балеї склав державний іспит на вчителя середніх шкіл, працював в українських гімназіях у Перемишлі, Тернополі, Львові, де викладав математику, початкову психологію та логіку, зокрема в Тернопільській гімназії — логіку та психологію. Серед його колег були такі відомі науковці та громадські діячі, як Іларіон Брикович, Яким Ярема, Петро Карманський. З-поміж учнів гімназії варто відзначити Василя Мудрого та майбутнього кардинала Йосифа Сліпого.

У 1911 році у Львівському університеті під керівництвом професора К. Твардовського здобув науковий ступінь доктора філософії.

У 1912 році на цій підставі Степан Володимирович отримав від австрійського міністерства освіти стипендію з фонду, призначеного для подальшого навчання доцентів, і виїхав на спеціальні студії з курсу філософії до Німеччини, опісля — до Франції та Австрії. У Берліні переважно слухав професорів Карла Штумпфа та Шефера й працював у психологічному та фізіологічному інститутах Берлінського університету. Займався проблемою бінаурального слуху. Наслідком цих студій було 5 досліджень, надрукованих у німецьких філософських та фізіологічних журналах.

У 1912—1914 роках навчався в Парижі, у Сорбонні, та Відні, де здобув і медичну освіту.

У 1916 році у Львові вийшла друком праця Степана Балея «З психології творчості Шевченка», перше такого роду дослідження спадщини Великого Кобзаря.

У період Першої світової війни С. В. Балеї був евакуйований до Відня, де працював у навчальних осередках, зокрема брав участь у комісії з приймання іспитів на атестат зрілості, що було причиною звільнення його від мобілізації.

У 1917—1922 роках викладав одночасно у філії Української Академічної гімназії у Львові та філософію в Українському таємному університеті й практикував як лікар.

У листопаді 1927 року отримав запрошення керувати новоствореною кафедрою психології виховання у Варшавському університеті (професор контрактний, надзвичайний, а з 1934 ро-

ку — професор звичайний). Мрія С. В. Балея про працю у вищому навчальному закладі нарешті здійснилася. На шляху до її реалізації зустрічалися різні люди. Були такі, що бачили в ньому «русина» і з цієї причини заперечували його право на місце в університеті Польської держави. А були й такі, які всіляко сприяли йому на шляху до високої науки й потім своїм доброзичливим ставленням допомагали талановитому українцеві стати видатним ученим, який відзначився вагомим внеском в українську та польську гуманістику. На посаді звичайного професора Степан Володимирович залишався аж до самої смерті. Був нагороджений Хрестом Ордена Відродження Польщі.

Порушуючи важливе питання, яке не можна обминути, «С. В. Балея і Україна, його творчість й українська культура», ми маємо всі підстави стверджувати про суб'єктивну та об'єктивну приналежність ученого до української культури та науки.

Діяльність академіка можна поділити на два періоди:

- а) український (1911—1927 рр.);
- б) варшавський (1928—1952 рр.).

Перший етап починається з публікації наукових робіт у «Записках НТШ», викладання в українських гімназіях Перемишля, Тернополя, Львова. У 20-х роках С. Балея разом з І. Крип'якевичем, В. Щуратом, який був першим ректором, Ф. Колесою, М. Возняком, І. Свінцицьким та іншими відомими діячами вітчизняної культури викладав в Українському таємному університеті у Львові. У його спадщині — десятки праць українською, польською та німецькою мовами з медицини, психології, логіки, педагогіки, психоаналізу. Книги «Нарис психології» (1922) і «Нарис логіки» (1923) були в Галичині першими підручниками з цих дисциплін, що видані рідною мовою. Серед численних робіт Степана Володимировича назвемо декілька: «Замітка про вплив гіпнози на сон» (1924), «Трійця в творчості Шевченка» (1925), «Горячка і свідомість» (1926).

Окрему групу його творів становлять праці з психоаналізу. Перебуваючи в 1913—1922 роках у Західній Європі — Берліні, Парижі, Відні, — академік був не тільки добре обізнаний із концепціями провідних психоаналітиків З. Фрейда, К. Г. Юнга, А. Адлера, Е. Зимеля, але й творчо їх переосмислив, застосовуючи на українському ґрунті. Пізніше, працюючи

в Польщі, видав низку робіт, у яких психоаналіз застосовувався для вивчення особистостей і спадщини польських діячів культури — поета Ю. Словацького, письменника С. Жеромського.

Творчість С. В. Балея вивчалась у Західній Україні, Польщі, але маловідома в Наддніпрянщині. Утім зауважимо, що в 1929 році Харківський географічний інститут висунув професора Балея в дійсні члени Всеукраїнської академії наук по відділу філософії, соціології та права.

Що стосується суспільних поглядів Степана Володимировича, то всією своєю діяльністю він стверджував гуманістичні ідеали, повагу до людини, її особистості, толерантність у суспільних відносинах. Він завжди відстоював усе те прогресивне, що підносило людське в людині та суспільстві. Присвятивши себе пізнанню людини, він зрозумів важливе: це глибинний, можливо неосяжний до кінця, крихкий світ, який вимагає обережності й поваги.

Таким був С. В. Балея, який сам не витримав брутальної навали дійсності, померши на 67-му році життя й залишивши нам свою спадщину, яка мусить стати частиною сучасної філософії реального гуманізму, української культури та медицини.

Похвально, що вчені дотепер цікавляться життям і діяльністю С. В. Балея. Так знайдено автограф Степана Володимировича, котрий поставив у 1922 році свій підпис у графі «Господар кляси», працюючи у філії Державної Академічної гімназії у Львові. Відомий композитор і диригент М. Ф. Колесса має в домашньому альбомі фотокартку 1917 року, де серед групи викладачів є й С. В. Балея. Ці важливі знахідки дають змогу заповнити прогалини в наших відомостях про видатного вітчизняного вченого. Цінні відкриття також зроблено Ю. Вінтюком під час пошуку статей С. В. Балея на медичну тематику. Наприклад, у журналі «Лікарський вісник» (з бібліотеки НТШ), який видавався з 1920 по 1929 роки, спочатку Українським лікарським товариством, а з 1925 року — спільно з Лікарською комісією НТШ, знайдено ще дві публікації Степана Володимировича: «Замітки з приводу засновання Інституту для нормальної і патологічної психології при Науковім Товаристві ім. Т. Г. Шевченка у Львові» і «Горячка і свідомість».

У варшавський період С. В. Балея написав десятки наукових праць польською та іншими мовами. Разом із цим, учений не цурався українських проблем, виступав із доповідями на з'їздах

українських лікарів і педагогів у Львові, зокрема на такі теми: «Досліди над *vagus* і *sympaticus*» (I з'їзд українських лікарів, листопад 1924 року), «Лікування нервових недуг шоком» (II з'їзд природників і лікарів у Львові, червень 1927 року), «Про характер» (з'їзд учителів середніх шкіл «Рідної школи» у Львові), «*Perspektywy rozwojowe psychologii polskiej i plan badań naukowych w tym zakresie*» (Kongres Nauki Polskiej, maj 1950).

Помер Степан Володимирович Балеї 13 вересня 1952 року, похований на цвинтарі Повонзки у Варшаві. Заслуговує на подяку турботливості, з якою доглядається його могила під патронатом Польської академії наук.

Таким чином, у Польщі наукові досягнення С. В. Балея були відзначені свого часу, хоча, як ми вже відмічали, незаслужено мало. У 1934 році його обрали членом Наукового педагогічного товариства у Кракові, у 1945 році — дійсним членом Варшавського наукового товариства, у квітні 1952 року — дійсним членом (титулярним) Польської академії наук.

В Україні С. В. Балея лише починають визнавати, шанувати та вивчати його творчість. Так найкращу працю Степана Володимировича з надбань українського психоаналізу «З психології творчості Шевченка» було опубліковано в збірці «История психоанализа в Украине» у 1996 році. Дана книга й творчість С. В. Балея дістали широкого розголосу серед науковців Центральної та Західної України, у діаспорі. Слід відмітити, що з 1993 року у Львові (а з 2003 року — і в Одесі) з ініціативи й під керівництвом заслуженого діяча науки й техніки України, члена-кореспондента АПН України М. М. Верникова кожні два роки відбуваються Балеєвські читання, за його редакцією розпочалося видання зібрання творів академіка С. В. Балея в п'яти томах і двох книгах, перший том якого вийшов друком у 2002 році в ІФЛІС ЛФС «*Cogito*» (Львів — Одеса). На превеликий жаль, до цього часу ще не всі праці Степана Володимировича знайдено, а знайдені — недостатньо відомі. Наукова спадщина видатного українського та польського психолога, лікаря, психоаналітика, філософа та педагога С. В. Балея чекає вивчення в Україні, а сам він, на основі вивчення його доробку та безцінного внеску в заснування та розвиток згаданих галузей науки, — заслуженого визнання.

*Повернення із забуття
(125-річчя від дня народження)*

Володимир Кучер
(18. 10. 1885 — 29. 08. 1959) —
фізик-теоретик

Народився Володимир Антонович Кучер 18 жовтня 1885 року в містечку Тлустому (тепер — селище Товсте) Заліщицького району, у селянській родині. Середню освіту здобув у Бучацькій гімназії.

У 1905—1909 роках вивчав фізику та математику на філософському факультеті Львівського університету, де слухав лекції М. Грушевського, Ф. Колесси, К. Ординського, польського фізика М. Смолуховського.

Наукову діяльність Володимир розпочав ще зі студентської лави. Саме на той час припав період становлення квантової механіки, і молодий учений зробив свій внесок у її розвиток: у 1909 році в «Записках НТШ» з'явилася його перша стаття «Основи електроніки».

Після закінчення університету, як і багато інших учених-українців, в умовах Австро-Угорської монархії, а пізніше й міжвоєнної Польщі, не міг отримати роботу у вищій школі й працював учителем у середніх школах Галичини, зокрема в Станіславі.

У 1910 році переїхав до Тернополя на посаду вчителя фізики та математики Української державної гімназії.

У 1913 році в XV томі «Записок НТШ» з'явилася його стаття «Динаміка електрону», а у «Звітах Тернопільської гімназії» — праця з електронної теорії металів.

З початком війни в 1914 році навчання в Тернопільській гімназії було припинено, і Володимир Антонович переїхав до Львова, а звідти — до Відня, де протягом 1914—1915 років поглиблював свої знання в Інституті теоретичної фізики

в професора Ф. Газенерла. У Віденському університеті німецькою мовою захистив дисертацію на тему «Загальна формула для тиску випромінювання» і здобув учений ступінь доктора філософії. Після повернення до Львова викладав у гімназії й одночасно, разом із математиком М. Чайковським, працював над створенням «Чотирицифрових таблиць логарифмів і тригонометричних функцій», які витримали чотири видання (1917, 1920, 1923, 1930).

Продовжуючи працю у львівських гімназіях, учений поїхав у наукове відрядження, в Інститут Вільгельма Кайзера, що в Берліні. Тут він став учасником семінарів одного із засновників квантової теорії Макса Планка. У «Записках НТШ» за 1919 рік було опубліковано відразу три праці вченого: «Причинки до теорії структури етеру», «Сучасна атомістична теорія» та «Вибрані питання з теорії квантів енергії». В. Кучера обрали дійсним членом Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка.

Упродовж свого існування товариство вело боротьбу за створення у Львові Українського університету й фактично вже було досягнуто певного успіху: австро-угорський уряд дав згоду, проте Перша світова війна внесла свої корективи — монархія розпалася, а польська влада відкриття закладу заборонила.

Після цього українські вчені спільними зусиллями з молоддю восени 1920 року таємно від урядовців створили курси, а наприкінці липня 1921 року реорганізували їх на зразок університетів Західної Європи. З відкриттям Львівського (таємного) українського університету Володимира Антоновича обрали членом сенату закладу від філософського «виділу» НТШ. Разом із Р. Цегельським В. Кучер увійшов до складу екзаменаційної комісії з фізики для учнів середніх шкіл, із В. Левицьким приймав іспити з математики, читав лекції з термодинаміки, знайомив студентів із вправами з теоретичної фізики.

Навчання проходило при постійному переслідуванні, нерідко — в погано пристосованих приміщеннях. Польська поліція час від часу виявляла місцеперебування закладу й не тільки розганяла слухачів та викладачів, але й конфісковувала навчальне приладдя, арештовувала професорський персонал і студентів. Як сказано у зверненні-маніфесті сенату університету до «Найвищої Ради Мирової конференції в Парижі і до Союзу Народів у Женеві» від 15 листопада 1922 року, у таких складних

умовах «горів смолоскип української науки», який у 1921/1922 академічному році «розсипав її світло з 54 кафедр для 1258 студентів». Про високий рівень знань свідчить той факт, що диплом навчального закладу визнавався за кордоном: в Австрії, Німеччині, Чехословаччині.

У 1925 році університет закрили. Володимир Кучер працював у НТШ і середніх школах Львова. За 1909—1940 роки його науковий доробок склав понад 40 праць. Як представник теоретичної фізики в Математично-природописно-лікарській секції НТШ, учений у 1930 році брав участь у роботі Першого всесоюзного фізичного з'їзду в Одесі, виступив на з'їзді природників і лікарів із доповіддю «Про причинки до квантової статистики».

З 1939 року В. Кучер працював у Львівському університеті ім. І. Франка.

У 1940 році йому надали звання професора та науковий ступінь доктора фізико-математичних наук (колишній ступінь доктора філософії не визнавався). У післявоєнний період викладав також у торгово-економічному та зооветеринарному інститутах, завідував кафедрою Львівського сільськогосподарського інституту.

Помер Володимир Антонович Кучер 29 серпня 1959 року. Похований на Личаківському цвинтарі у Львові.

*Корифей природничої науки
(135-річчя від дня народження)*

**Микола Мельник
(20. 11. 1875—6. 08. 1954) —
учений-природознавець**

Народився Микола Ількович Мельник 20 листопада 1875 року в с. Довжанці, за іншими даними в с. Драганівці, біля Тернополя, у селянській родині. Навчався спочатку в сільській школі, потім — в українській гімназії в Тернополі. Після її закінчення рік служив у австрійській армії.

У 1899 році вступив до Віденського університету на природничий відділ філософського факультету, який закінчив на відмінно. Найбільше його цікавили такі дисципліни, як мінералогія, геологія, зоологія та ботаніка. Останню студіював у відомого австрійського ботаніка, члена-кореспондента Російської Академії наук, а згодом — у почесного члена Академії наук СРСР Ріхарда фон Ветпштайна. Під час навчання став активним членом Віденського культурологічного товариства українських студентів «Січ». Засновниками та першими головами організації були А. Вахнянин і Ю. Целевич; у наступні роки її очолювали: М. Подолинський, І. Пулюй, І. Горбачевський. Товариство відіграло важливу роль в історії українського національного відродження на територіях під Австрією.

Після університету М. Мельник працював спершу в Перемишлянській польській гімназії, водночас викладав природознавство в Українському інституті для шляхетних дівчат, а з 1906 року — у філії Української Академічної гімназії у Львові. Під час літніх канікул брав участь в етнографічних експедиціях під керівництвом Ф. Вовка. Результатом цього періоду наукової діяльності стало написання праці з мінералогії «Методи визначення породотворчих мінералів», яку він подав до Львівського університету на здобуття вченого ступеня доктора

наук, але у зв'язку з Першою світовою війною розгляд і захист роботи не відбувся. Натомість Миколу Мельника мобілізували до австрійської армії. Невдовзі він потрапив у полон і працював як полонений у Сибірську, Уфі, Челябінську. Після війни повернувся до Львова й поновився у філії Академічної гімназії, де вчителював аж до 1935 року. Водночас брав активну участь у навчальному процесі Українського таємного університету, де викладав мінералогію, геологію та ботаніку на природничо-математичному відділі філософського факультету. З 1939 року працював у старших класах середньої школи, а під час німецької окупації — фітопатологом на станції захисту рослин.

Після закінчення Другої світової війни Микола Ількович викладав у Львівському університеті на кафедрі нижчих рослин. У 1948 році отримав звання доцента, а з 1949 року завідував кафедрою ботаніки й дендрології у Львівському лісотехнічному інституті. Упродовж багатьох років активно працював у товаристві «Просвіта», за що в 1903 році нагороджений грамотою.

Ще з початку наукової діяльності М. Мельник багато уваги приділяв створенню підручників для середніх шкіл. У 1911 році видав книгу «Мінералогія і геологія», переробив підручник із зоології, у 1938 році вийшла з друку його «Ботаніка». А ще була подвижницька праця в Науковому товаристві ім. Т. Г. Шевченка, членом якого він був з 1909 року, дійсним членом обраний у 1920 році.

У 1927 році у Львові було створено окремий Природничий музей при НТШ. Його експозиція вміщувала зоологічну, палеонтологічну, антропологічну, геологічну, палеолітичну й технологічні збірки. Там учений керував діяльністю лабораторії з мінералогії та геології, а згодом і ботаніки.

З 1925 року брав безпосередню участь у виданні «Збірника фізіографічної комісії» — першого західноукраїнського спеціалізованого часопису з природознавства, був його незмінним редактором, а з 1933 року обирався головою Фізіографічної комісії НТШ, яка в 30-х роках розгорнула велику працю з охорони природи. Найважливішим заходом її стало утворення в 1934 році в Карпатах, у Горганах, на землях Греко-католицької митрополії, кедрового заказника, який передбачалося перетворити в Український національний парк.

Учений писав ґрунтовні наукові статті з історії науки, про діяльність галицьких ботаніків, одночасно був співредактором «Збірника Математично-природописно-лікарської секції НТШ».

Активно працював над укладанням таких фундаментальних видань НТШ, як «Атлас України й суміжних земель» (1937) та «Географія українських та суміжних земель» за редакцією В. Кубійовича. У них Миколі Ільковичу належать розділи про рослинність України. Написав також брошуру «Фізіографічна робота на теренах Західної України (Східної Галичини)».

М. Мельник постійно займався ботанічною номенклатурою. Він мав у своєму науковому доробку унікальне монографічне дослідження «Українська номенклатура вищих рослин», видане 1922 року в «Записках НТШ». Ця фундаментальна праця була результатом багаторічної діяльності вченого, що містила всі відомі народні назви рослин. Він підсумував усе, що було зроблено в цьому напрямку попередніми вченими, такими, як І. Верхратський, М. Анненков, В. Шухевич, О. Рогович, а також провів власні етноботанічні дослідження. Розробив повну систему найменування понад двох тисяч видів поширених у нас рослин і сам став автором багатьох наукових назв. Це було перше повне зведення української ботанічної номенклатури.

Професор Микола Мельник розвинув вивчення природничих наук до рівня вищої школи, а своєю науковою та організаційною роботою спричинився до того, що Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка стало відігравати роль першої української Академії наук і за своєю структурою та обсягом роботи відповідало тогочасним європейським академіям. Його наукова, педагогічна, просвітницька діяльність знайшла високу оцінку як в освітніх, так і наукових колах.

У 1948 році, зважаючи на вагомі здобутки, М. Мельнику присвоєно звання доцента без захисту кандидатської дисертації.

У 1949 році його обрано завідувачем кафедри ботаніки й дендрології Львівського лісотехнічного інституту, де він працював, доки дозволяло здоров'я.

Помер Микола Ількович Мельник 6 серпня 1954 року на 79-му році життя. Похований на Личаківському цвинтарі у Львові.

Не минуло багато років від дня смерті вченого, а його ім'я вже стало забутим. Про нього майже нічого не знають його земляки, не відомий він і студентам, учителям-біологам та учням шкіл. А жаль, бо в пізнанні природи нашого краю є і його вагомий внесок, і цим ми повинні гордитися, на його прикладі й прикладах таких, як він, сподвижників науки та освіти виховувати підростаюче покоління.

Методично-бібліографічні поради

У 2010 році ми святкуватимемо ювілеї видатних учених зі світовими іменами: Івана Пулюя, Степана Балея, Володимира Кучера та Миколи Мельника. Першочерговим завданням бібліотечних працівників області є вшанування пам'яті славних уродженців Тернопільщини. Для глибшого ознайомлення читачів із їх життям та науковою діяльністю пропонуємо використати різні форми та методи бібліотечної роботи, зокрема оформити книжкову та віртуальну виставки, тематичну полицю, перегляд літератури, провести бібліографічний огляд, наукове читання, вечір-спогад, цикл бесід, інформаційну, історичну та просвітницьку години. Варто підготувати краєзнавче читання на тему «Знані імена на карті Тернопільщини».

Уся робота повинна проводитись спільно з культурно-освітніми закладами, громадськістю району, села, міста, школами, товариством «Просвіта», молодіжними науковими осередками, краєзнавчим музеєм, державним архівом. Це дозволить розширити читацьку аудиторію.

Проведення таких заходів має велике значення для утвердження у свідомості молодого покоління гордості за свій український народ, свою незалежну Українську державу.

Також варто в ювілейні дні стежити за матеріалами періодичних видань, які будуть корисними при організації заходів. Насамперед рекомендуємо скласти **зведений комплексний план заходів**, що може мати такий зміст:

1. Організація:

- *бесіди;*
- *зустрічі з науковцями, викладачами вищих навчальних закладів, учителями, істориками, краєзнавцями;*
- *засідання молодіжних наукових осередків;*
- *екскурсії до музеїв.*

2. Підготовка:

- *літературних календарів;*
- *списків літератури;*
- *бібліографічних довідок.*

3. Обладнання виставок (книжкових, віртуальних) про життя й діяльність науковців.

Пропонуємо вашій увазі орієнтовну тематику заходів:

1. *«Іван Пулюй — видатний український фізик і просвітитель».*
2. *«Апостол правди і науки».*
3. *«Іван Пулюй і сучасність».*
4. *«Просвітницький сподвижник Галичини — Степан Балей».*
5. *«Психолог із Великих Бірок».*
6. *«С. Балей: знаменитий і невідомий».*
7. *«Володимир Кучер — повернення із забуття».*
8. *«Наукова спадщина В. Кучера».*
9. *«Корифей природничої науки Микола Мельник».*
10. *«Ботанік світового рівня з Тернопільщини».*

Складовою частиною бібліотечних заходів може бути розгорнута книжкова виставка «Україна та світова наука» з такими розділами:

1. *Славні уроженці Тернопільщини (довідкові видання з бібліографічними даними та фотографіями вчених).*
2. *Праця в ім'я науки (література про наукову спадщину, організаційну та педагогічну діяльність).*
3. *Імена, повернуті із забуття (відомості про вшанування пам'яті видатних людей краю).*

Мета виставки — ознайомити користувачів із життям та багатогранною науковою діяльністю вчених-природодослідників.

Також рекомендуємо організувати виставку однієї книги «Про подвижників нації минулого і сьогодення». За основу взяти видання «Аксіоми для нащадків». Розділи можуть називатись:

1. *Доля вчених в долі України.*
2. *Національна гордість Галичини ХІХ століття.*
3. *Україна та Європа: сторінками книги.*

На виставці доречно відвести місце висловам відомих людей, наприклад про І. Пулюя:

«Він, Пулюй, належав до тих, хто в другій половині ХІХ та початку ХХ формували світ».

Вільгельм Форман — австрійський професор

«Завдяки широкому діапазону його інтересів і діяльності, Івана Пулюя можна назвати людиною ренесансу — він був не лише фізиком найвищого ґатунку, але й одночасно вдумливим філософом, активним громадянином та щирим українським патріотом».

**Олекса Біланюк — професор фізики
Свартморського коледжу, США**

«Іван Пулюй — це безмежний чоловік».

Іван Франко

«Про людину, що просвітила розумом науку і духовність, заговорить невдовзі з великою повагою не лише Україна, але й весь світ».

Пантелеймон Куліш

Суттєвим доповненням до виставки буде **фактографічна довідка** про видатних співвітчизників (скористайтесь наведеним вище матеріалом), наприклад, фактографічна довідка про І. Пулюя має такий вигляд:

2 лютого 1845 р. — Іван Пулюй народився у містечку Гримайлові, тепер Гусятинського району на Тернопільщині.

1856—1864 рр. — навчався в Тернопільській класичній гімназії.

1864—1873 рр. — студент теологічного факультету, згодом — фізико-математичної кафедри філософського факультету Віденського університету.

1869 р. — початок співпраці з Пантелеймоном Кулішем над перекладом Біблії.

1875 р. — вивчав електротехніку в Страсбурзькому університеті; захистив із відзнакою дисертацію та здобув ступінь доктора за спеціальністю «фізика»; почав експерименти з Х-променями.

1884 р. — одружився з Катериною Йосифою Марією Стозінською.

1884—1916 рр. — завідувач кафедри фізики, декан електротехнічного факультету, ректор Німецької політехніки в Празі.

31 січня 1918 р. — помер І. Пулюй, похований у Празі.

Донька Ольга стала піаністкою, Марія — учителькою, сини Олександр та Юрій — інженерами, Павло — лікарем. Старша донька Наталя була дружиною композитора Василя Барвінського й за сталінської доби відбула 10 років заслання в Потьмі Мордовської АРСР.

Поряд із згаданими вище книжковими виставками доцільною буде організація **виставки-персоналії, виставки з газетно-журнальної шпальти, виставки-інформації**, наприклад «Наукові світлини (іменини)» або «Наші славні земляки — на сторінках преси».

У структурі комплексу краєзнавчих заходів «Знані імена на карті Тернопільщини» можна провести **бібліографічний огляд** (наприклад, «В. Кучер — постать в українській науці»), **інформаційний дайджест** (І. Пулюй — погляд із сьогодення), **інформаційну годину** (наприклад «З Великих Бірок — у широкий світ» (про С. Балея) або «Ботанік світового рівня — Микола Мельник»), на яких розповісти слухачам про маловідомі сторінки життя та наукової діяльності вчених України.

Радимо звернути увагу на організацію спільних із культурно-освітніми закладами, громадськими організаціями, молодіжними науковими осередками, товариством «Просвіта», науковцями м. Тернополя, краєзнавчим музеєм, державним архівом вечора-спогаду або вечора-портрета.

Для розкриття вагомості результатів наукових досліджень та відкриттів варто провести **читацьку конференцію** «Жили для науки, поступу й України».

Для обговорення пропонуються такі питання:

1. *Слава та гордість краян — І. Пулюй, С. Балей, В. Кучер, М. Мельник.*
2. *Вплив європейської науки на розвиток української культури та національної політики.*
3. *Просвітництво в науковій спадщині вчених.*
4. *Бібліографія праць та дослідницьких статей про їх життя й діяльність.*

Виступаючі можуть звернутись до рекомендованої вище книжкової виставки.

Під час святкування ювілеїв пропонуємо провести диспут, як оперативний метод популяризації літератури про видатних краян. Для прикладу, тема заходу «Степан Балей — життя та наукова спадщина».

У диспуті розкрити наступні питання:

1. *Хто такий Степан Балей?*
2. *З Великих Бірок — у великий світ.*
3. *Діяльність і психолого-педагогічні погляди С. Балаєя.*
4. *Спадщина С. Балаєя очима сучасників.*

Урізноманітненню форм та методів масової роботи з користувачами сприятиме використання комп'ютерних технологій, зокрема підготовка віртуальних виставок та презентацій, створення блогів для обговорення виставок-персоналій, виставок-інформацій, бібліографічних оглядів, інформаційних дайджестів та інших краєзнавчих заходів. В організації й інформаційному супроводі заходів допоможе мережа Інтернет, використання ресурсів якої значно збільшує можливості бібліотеки за рахунок представлених текстових, аудіо- та відеоматеріалів. Серед заходів: презентація віртуальної виставки, наприклад: «Творець Карпатського кедрового заповідника» (про М. Мельника), де виділяють:

1. *Збір та підготовка матеріалів виставки;*
2. *Розміщення віртуальної виставки в мережі Інтернет;*
3. *Презентація виставки.*
4. *Обмін думками.*

Подаємо адреси сайтів, на яких можна знайти інформацію про ювілярів:

І. Пулюя

1. uk.wikipedia.org/.../Пулюй_Іван_Павлович
2. zboriv-college.info
3. www.tntu.edu.ua
4. www.stypendiya.com.ua
5. www.guscollege.com/index.php?
6. www.refine.org.ua/pageid-4432-1.html
7. www.br.com.ua/referats/.../26103.htm
8. ua.textreferat.com/referat-294.html
9. www.refine.org.ua > Фізика

10. www.rozum.org.ua/index.php?a
11. grymailiv.org.ua/forum
12. www.br.com.ua/referats
13. www.anvou.org.ua/index.php?...

С. Балея

1. balei.ucoz.ru
2. ua.textreferat.com/referat-10398-1.html
3. uk.wikipedia.org/.../Балей_Степан-Максим_Володимирович
4. www.psychiatry.org.ua/articles/paper180.htm
5. www.ukrainians-world.org.ua
6. pidruchniki.com.ua/.../baley_stepan_maksim_volodimirovich

В. Кучера

1. www.yl.edu.te.ua/index.aspx?res...
2. uk.wikipedia.org/
3. zal-library.narod.ru/kucher.html

М. Мельника

1. www.ukrreferat.com/index.php?referat=65304

*Л. М. Козачок, головний методист
науково-методичного відділу ТОУНБ*

Список рекомендованої літератури

Іван Пулюй: життя в ім'я науки

Пулюй, І. Нові і перемінні зьвізди / написав проф. др. І. Пулюй. — 3-є доповн. видання. — Репринт. Оригінал видано : З друкарні Адольфа Гольцгаузена у Відні, 1905. — Т. : ТНТУ ім. І. Пулюя, 2010. — 43 с.

* * *

Збожна, О. Довга і нелегка дорога до українського народу Святого Письма в перекладі П. Куліша, І. Пулюя, І. Нечуя-Левицького : (до 90-річчя від дня пам'яті Івана Пулюя) / О. Збожна // Збірник праць / Терноп. міськ. осередок НТШ ім. Т. Шевченка. — Т., 2008. — Т. 4 : Видатні постаті в українській культурі і науці. — С. 302—308.

Сліпець, Н. Перший повний переклад Біблії українською мовою : [про участь І. Пулюя в перекладі біблійн. текстів] / Н. Сліпець // Магістр / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. — Т., 2007. — Вип. 3. — С. 184—185. — Бібліогр. в кінці ст.: 6 назв.

Шаромова, В. Пулюй Іван Павлович / В. Шаромова // Українські фізики та астрономи : посібник-довідник. — Вид. 2-е, доповн. — Т., 2009. — С. 157 : фотогр.

* * *

Гоменюк-Копистинська, І. Відкрили музей Івана Пулюя [у приміщенні Терноп. нац. пед. ун-ту ім. І. Пулюя] / І. Гоменюк-Копистинська // 20 хвилин. — 2010. — 5 лют. — С. 6 : фотогр.

Гоменюк-Копистинська, І. Встановили бронзового Пулюя : бронзове погруддя І. Пулюя урочисто відкрили у холі головного корпусу Терноп. техн. ун-ту / І. Гоменюк-Копистинська // 20 хвилин. — 2009. — 28—29 жовт. — С. 1.

Левицька, Л. Увічнили Івана Пулюя : бронзове погруддя видатного вченого Івана Пулюя встановлено біля головного корпусу ТДТУ ім. І. Пулюя / Л. Левицька // Голос України. — 2009. — 19 листоп. — С. 28 : фотогр. — (Пам'ять).

Маньовська, В. На честь видатного вченого : [відзначення 165-річчя від дня народж. І. Пулюя в Терноп. нац. техн. ун-ті] / В. Маньовська // Вільне життя. — 2010. — 12 лют. — С. 5. — (Урочистості).

Мичко, С. Той, хто відкрив X-промені : у Тернополі з'явився музей видатного фізика Івана Пулюя / С. Мичко // Україна молода. — 2010. — 27 лют. — С. 9 : фотогр. — (Щоб пам'ятали).

Міжнародна наукова конференція, присвячена 150-річчю від дня народження видатного українського фізика і електротехніка Івана Пулюя : тези доповідей, Тернопіль, 24—28 трав. 1995 р. — Т. : ТПІ ім. І. Пулюя, 1995. — 91 с.

Новосядлий, Б. Постав у бронзі талант : [урочисте відкриття бронз. погруддя І. Пулюя в Терноп. держ. техн. ун-ті] / Б. Новосядлий // Свобода. — 2009. — 30 жовт. — С. 3. — (Світочі нації).

Іван Пулюй: життя в ім'я науки та України : бібліогр. покажч. / Терноп. обл. універс. наук. б-ка, Терноп. нац. техн. ун-т ім. І. Пулюя ; уклад. Л. Б. Оленич ; вебліогр. список Г. Онисько. — Т. : ТНТУ ім. І. Пулюя, 2010. — 84 с. : фотогр. — (Родом з України ; вип. 6). — Імен. покажч.: с. 72—77.

Подано бібліографію праць і літературу про різносторонні аспекти діяльності фізика.

Славний уродженець с. Великих Бірок — С. Бaley

Бaley, С. Вибрані праці з соціальної і педагогічної психології / С. Бaley ; передм. В. Ханаса. — Т. : [Б. в.], 1995. — 46 с.

Бaley, С. Загальна характеристика періоду дозрівання / С. Бaley // Український календар, 1968. — Варшава, 1968. — С. 312—315.

Бaley, С. Психологія шкільного класу / С. Бaley // Мандрівець. — 1995. — № 2. — С. 82—88.

* * *

Постановою Кабінету Міністрів присвоєно ім'я відомого вченого С. В. Балея Великобірківській ЗОШ Тернопільського району // Вільне життя. — 1997. — 25 листоп.

Балей Степан (Стефан-Максим) Володимирович: укр. і пол. вчений-психолог // Провідники духовності в Україні. — К., 2003. — С. 351—352.

Верников, М. Степан Балей (1885—1952) — педагог, філософ / М. Верников // Визначні постаті Тернопілля : біогр. зб. / уклад.: О. Бенч, В. Троян. — К., 2003. — С. 7—9 : фотогр.

Верников, М. Степан-Максим Балей (1885—1952) — педагог, філософ / М. Верников // Мацелюх, Р. Великі Бірки — з глибини віків до наших днів : іст.-краєзн. нарис / Р. Мацелюх, Б. Побер, В. Ханас. — Т., 2005. — С. 177—180 : фотогр.

Конопелько, Г. Г. Степан Балей — видатний вчений-психолог / Г. Г. Конопелько // Матеріали наукової конференції «Україна і світова наука» : зб. праць. — Т., 1997. — Вип. 2. — С. 33—35.

Маланюк, П. М. Творчий потенціал української гімназії / П. М. Маланюк, Л. Р. Білик, М. П. Маланюк. — Т. : Джура, 1999. — 160 с. — Зі змісту: [про С. Балея]. — С. 83.

Маланюк, П. М. Теорія і практика національного виховання у міжвоєнну добу / П. М. Маланюк // Маланюк, П. М. Освітні тенденції та виховні ідеали просвітницьких сподвижників Галичини / П. М. Маланюк. — Т., 2000. — Розд. IV. — С. 107—127.

Пундій, П. Українські лікарі : біобібліогр. довід. Кн. 1. Естафета поколінь національного відродження / П. Пундій. — Л. ; Чикаго, 1994. — 327 с. — Зі змісту: [про С. Балея]. — С. 24—25.

Серба, Т. Вчений, педагог, публіцист / Т. Серба // Ненько моя, Україно: долі дітей твоїх : за матеріалами переможців наук.-народознав. конкурсу вчителів Тернопілля «Слава України» / уклад. В. Радзієвський. — Т., 2001. — С. 43—45. — (X річниці незалежності України присвячується).

Ткачов, С. 250 імен на карті Тернопілля: Польсько-українські культурні взаємини : краєзн.-біогр. покажч. / С. Ткачов, В. Ханас. — Т. : Джура, 1996. — 60 с. — Зі змісту: [про С. Балея]. — С. 6.

Ю. К. Степан Балея (1885—1952) / Ю. К. // Шляхами Золото-го Поділля: Тернопільщина і Скалатщина : регіон. іст.-мемуар. зб. — Нью-Йорк ; Торонто, 1983. — Т. 3. — С. 557—558.

* * *

Владика, Т. Збірник пам'яті С. Балея / Т. Владика // Тернопіль вечірній. — 1998. — 4 трав.

Гаврилишин, В. Вийшли друком праці Степана Балея / В. Гаврилишин // Тернопіль вечірній. — 1995. — 4 листоп.

Голод, І. Балея — не зайвий бал : [уродженець с. Великих Бірок Терноп. р-ну С.-М. Балея — автор перших укр. підручників із психології та логіки] / І. Голод // За вільну Україну. — 2005. — 3 лют. — С. 18 : фотогр. — (Пантеон).

Грещук, Г. Такий довгий шлях додому. Переклади праць Степана Балея вперше видано на Батьківщині / Г. Грещук // Тернове поле. — 1995. — 25 листоп.

Гумен, Ю. Нове у балезнавстві, або Не читайте «Тернопіль вечірній» / Ю. Гумен // Тернопіль вечірній. — 1997. — 16 груд.

Макух, Г. Степан Балея «Знаменитий і невідомий» / Г. Макух // Подільське слово. — 1995. — 2 груд.

Мацелюх, Р. Видатний вчений, академік / Р. Мацелюх // Подільське слово. — 2002. — 15 листоп., фотогр. — (До 5-ї річниці присвоєння Великобірківській ЗОШ імені С. Балея).

Мицишин, І. Славний уродженець Великих Бірок / І. Мицишин // Подільське слово. — 2001. — 30 листоп.

Ханас, В. «Виховати самого себе...» / В. Ханас // Подільське слово. — 1995. — 17 черв.

Ханас, В. Психолог з Великих Бірок / В. Ханас // Тернопіль вечірній. — 1995. — 11 листоп.

Ханас, В. Степан Балея, знаменитий і невідомий / В. Ханас // Рідна школа. — 1997. — № 9. — С. 19—20.

Юрса, Г. Завдяки працям Степана Балея світ дізнався про Великі Бірки : сім років тому на фасаді Великобірківської школи відкрито меморіальну дошку Степана Балея, а навчальному закладу присвоєно ім'я славного уродженця селища / Г. Юрса // Подільське слово. — 2005. — 11 лют. — С. 9. — (Незабутні).

* * *

Балей Степан Володимирович (1885—1952) — укр. і польський психолог // УЛЕ. — К., 1988. — Т. 1. — С. 118.

Балей Степан Володимирович (4. 02. 1885, с. Великі Бірки Терноп. р-ну — 13. 09. 1952, Варшава) — укр. і польський психолог // УРЕ. — К., 1977. — Т. 1. — С. 337.

Верніков, М. М. Балей Степан Володимирович (04. 02. 1885, с. Великі Бірки, нині смт Терноп. р-ну Терноп. обл. — 13. 09. 1952, Варшава) — психолог, філософ / М. М. Верніков // ЕСУ. — К., 2003. — Т. 2 : Б — Біо. — С. 144—145 : фотогр.

Верніков, М. Балей Степан (Стефан-Максим) Володимирович (04. 02. 1885, с. Великі Бірки, нині смт Терноп. р-ну — 13. 09. 1952, м. Варшава, Польща) — психолог, педагог, філософ / М. Верніков, В. Ханас // ТЕС. — Т., 2004. — Т. 1 : А — Й. — С. 70 : фотогр.

* * *

Література до знаменних і пам'ятних дат Тернопільщини на 2010 рік : бібліогр. покажч. / уклад. М. Друневич. — Т. : Підручники і посібники, 2009. — 112 с.

Про С. Балея: С. 44—47.

Наукова спадщина В. Кучера

Володимир Кучер // Повернення із забуття : невідомі імена видатних фізиків, математиків, вихідців із Тернопільщини — дійсних членів НТШ / Р. І. Августин та ін. — Т. : Лілея, 1995. — С. 56—58.

[Володимир Кучер] : іст.-мемуар. зб. Чортківської округи : повіти : Чортків, Копичинці, Борщів, Заліщики. — Нью-Йорк ; Торонто, 1974. — С. 45.

Головач, Ю. В. Фізики — дійсні члени Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка у Львові / Ю. В. Головач // Аксиоми для нащадків : укр. імена в світовій науці : зб. нарисів. — Л., 1992. — С. 49—72.

[Кучер Володимир] // Маланюк, П. М. Освітні тенденції та виховні ідеали просвітницьких сподвижників Галичини / П. М. Маланюк. — Т., 2000. — С. 123—124.

Пиндус, Б. Володимир Кучер: фізик, теоретик, дійсний член НТШ, педагог, громадянин / Б. Пиндус // Тернопілля'95 : регіон. річник. — Т. : Збруч, 1995. — С. 128—131. — (445-річчю Тернополя присвячується).

Шаромова, В. Кучер Володимир Антонович / В. Шаромова // Українські фізики та астрономи : посібник-довідник / авт.-уклад. В. Шаромова. — Вид. 2-е, доповн. — Т. : Підручники і посібники, 2009. — С. 101.

* * *

Мороз, О. Династія вчених — батько і син / О. Мороз // Колос. — 1997. — 8 лют.

* * *

Барна, В. Кучер Володимир Антонович (18. 10. 1885, м-ко Тлусте, нині смт Товсте Заліщиц. р-ну — 29. 08. 1959, м. Львів) — вчений-фізик, педагог / В. Барна, Б. Головин, В. Ханас // ТЕС. — Т. : Збруч, 2005. — Т. 2 : К — О. — С. 301 : фотогр.

Кучер Володимир (1885—1959) // Енциклопедія українознавства / під ред. В. Кубійовича. — Л., 1994. — Т. 4. — С. 1247.

* * *

Література до знаменних і пам'ятних дат Тернопільщини на 2000 рік : бібліогр. список / уклад. М. Друневич. — Т. : Операт. друк, 1999. — 104 с.

Про В. Кучера: С. 69—70.

Володар рослинних таємниць — М. Мельник

Кобів, Ю. Й. Творці українського природознавства Іван Верхрацький та Микола Мельник / Ю. Й. Кобів // Аксиоми для нащадків : укр. імена у світовій науці : зб. нарисів. — Л., 1992. — С. 495—551.

Свинко, Й. Микола Мельник — талановитий український природознавець, геолог і педагог / Й. Свинко // Наукові запис-

ки. Серія: Географія / Терноп. держ. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. — Т., 2003. — № 2. — С. 8—12. — Бібліогр.: с. 12.

Свинко, Й. Микола Мельник — талановитий український природодослідник і педагог / Й. Свинко // Історія укр. географії. — 2004. — Вип. 9. — С. 33—35.

Творець української ботанічної номенклатури: М. Мельник (20. 11. 1875—6. 08. 1954) — вчений-природознавець // Шендеровський, В. Нехай не гасне світ науки / В. Шендеровський. — К., 2003. — С. 191—198 : портр. — Бібліогр.: с. 198.

Шендеровський, В. Микола Мельник (1875—1954) — ботанік, педагог / В. Шендеровський // Визначні постаті Тернопілля : біогр. зб. / уклад.: О. Бенч, В. Троян. — К., 2003. — С. 133—135.

* * *

Волік, О. Микола Мельник — талановитий український геоботанік і педагог I пол. ХХ ст. / О. Волік, Й. Свинко // Освітнянин. — 2003. — № 4. — С. 30—32. — Бібліогр.: с. 32.

Гасай, Є. Ботанік світового рівня / Є. Гасай // Русалка Дністрова. — 1993. — № 11 (трав.)

Гасай, Є. Він став доцентом, не захищаючи дисертації / Є. Гасай // Подільське слово. — 1992. — 5 груд. — (Талановиті наші земляки).

Гасай, Є. Володар рослинних таємниць / Є. Гасай // Вільне життя. — 2001. — 30 жовт.

Гасай, Є. Творці українського природознавства / Є. Гасай // Подільське слово. — 1995. — 23 груд.

Катренич, О. Ім'я професора повертається / О. Катренич // Вільне життя. — 2005. — 10 груд. — С. 2.

Чеканова, Н. А корені — в Довжанці : до 130-річчя з дня народж. відомого природознавця М. Мельника / Н. Чеканова // Вільне життя. — 2005. — 26 листоп. — С. 6.

* * *

Гасай, Є. Мельник Микола Ількович (20. 11. 1875, с. Довжанка, за ін. даними с. Драганівка, обидва — нині Терноп.

р-ну — 6. 08. 1954, м. Львів) — вчений у галузі природничих наук, громадський діяч / Є. Гасай, Б. Головин, Й. Свинко // ТЕС. — Т., 2005. — Т. 2 : К — О. — С. 494.

Мельник Микола (1875—1954) // Енциклопедія українознавства / під ред. В. Кубійовича. — Л., 1994. — Т. 4. — С. 1515.

* * *

Література до знаменних і пам'ятних дат Тернопільщини на 2010 рік : бібліогр. покажч. / уклад. М. Друневич. — Т. : Підручники і посібники, 2009. — 112 с.

Про М. Мельника: С. 96—99.

*Н. Ф. Луговська — провідний бібліотекар
відділу краєзнавчої літератури
та бібліографії Тернопільської ОУНБ*

Зміст

Вступ	3
Від подільського містечка до вершин науки	5
Просвітницький сподвижник Галичини	10
Повернення із забуття	15
Корифей природничої науки	18
Методично-бібліографічні поради	21
Список рекомендованої літератури	27

Славні уродженці Тернопільщини

Методично-бібліографічні поради

- Підготувала: Л. М. Козачок, головний методист науково-методичного відділу ТОУНБ
- Бібліографія: Н. Ф. Луговська, провідний бібліотекар відділу краєзнавчої літератури та бібліографії ТОУНБ
- Редактор: О. М. Раскіна
- Комп'ютерний набір: Л. М. Козачок, головний методист науково-методичного відділу ТОУНБ
- Комп'ютерна верстка: В. І. Раківський, завідувач відділу автоматизації та механізації бібліотечних процесів ТОУНБ
- Відповідальний за випуск: В. І. Вітенко, директор ТОУНБ

Наклад 30 примірників

Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека

б-р Т. Шевченка, 15, м. Тернопіль, 46000.

Тел. 8-(0352)-52-52-64.

www.library.te.ua